

DN.

DEBATT

Starka krafter vill sabotera demokratiseringsprocessen. Våldet har tilltagit vartefter och nu nått en outhärdligt hög nivå. Det lär vara både lätt och billigt att leja mördare. Ett par tusen potentiella terrorister, flertalet på olika nivåer inom polisen och försvaret, är beredda att spränga flygplan och atomkraftverk i luften. Lyckas de stoppa valet är risken för en våldsamt explosion i flera delar av landet överhängande. Det skriver förre Parisambassadören Carl Lidbom, nyss hemkommen från ett besök i Sydafrika.

”Inte en dag utan mord”

Carl Lidbom har besökt ett Sydafrika där hoppet om demokrati snart kan vara släckt.

Berlinmurens fall var en historisk händelse som inte bara ledde till Tysklands återförening, Sovjetunionens upplösning och inbördeskrig på Balkan. Kommunismens sammanbrott fick konsekvenser i hela världen.

I Sydafrika bidrog omvälvningarna i Europa till att underminera apartheidpolitiken. För ett par veckor sedan träffade jag i Pretoria en sydafrikansk parlamentsledamot som tillhört de mest hårdföra inom det konservativa partiet men som nu trevande söker nya vägar. Den dagen då Nelson Mandela frigavs hade han lett en protestmarsch i Kapstaden. Då var han ännu bergfast övertygad om det nödvändiga och det riktiga i att hålla fast vid apartheid. Nu insåg han förändringarnas oundviklighet.

”Förr var allt så enkelt”, berättade han. ”Vi slogs för de kristna värdena och västerländsk civilisation mot kommunismen. ANC var liktydigt med kommunism och i bakgrunden fanns Sovjet. Nu kan vi inte längre blunda för fakta. Det går inte längre att påstå att de svarta över lag är kommunister. De flesta av dem vill detsamma som vi. De vill vara herrar i eget hus.”

Det genombrott för en fredlig demokratisk utveckling som de Klerk och Mandela gemensamt stått för är något av ett underverk. Demokratiska val till en konstituerande församling skall enligt planerna äga rum den 27 april nästa år. Den svarta majoriteten skall få vara med om att forma landets framtid. Den nu 75-åriga Mandela skall få rösta för första gången i sitt liv.

Få lär bestrida att det Nobelpris som de Klerk och Mandela fått dela på kommer lägligt och är sällsynt välförtjänt. Priset är, vågar man anta, i lika hög grad en uppmaning till fortsatta ansträngningar som en belöning för vad pristagarna redan utträttat.

Läget i Sydafrika är fortsatt oroligt. Landet brottas med stora ekonomiska problem – sanktionerna blev till sist effektiva – och har en

arbetslöshet som påstås ligga i närheten av 50 procent.

Våldet har tilltagit vartefter och har nu nått en outhärdligt hög nivå. Inte en dag utan mord.

Ibland regelrätta bataljer mellan olika befolkningsgrupper i de så kallade townships utanför storstäderna. Förstäderna i flera storstadsområden bär tydliga spår av våldet: nedbrända hus, krossade fönster och dörrar. Många har fått fly från sina hem utan att kunna ta sina ägodelar med sig.

Även i storstädernas centrum kan man känna närvaron av våldet i luften. Spänningen är ibland olidlig. Närvaron av kravallpolis i bepansrade bilar förstärker på många håll känslan av obehag.

Det är uppenbart att det finns starka krafter som vill sabotera demokratiseringsprocessen. I första hand tycks dessa krafter nu inrikta sig på att försöka spränga tidtabellen för det första demokratiska valet. Lyckas de få valet uppskjutet är risken överhängande för en våldsamt explosion i flera delar av landet.

Mönstret är komplicerat. Hotet mot demokratiseringen kommer från flera håll.

De sociala förhållandena är redan i sig ett hot mot en demokratisk utveckling. Massarbetslösheten hänvisar många till att leva av brott.

Till det kommer att det finns gott om vapen överallt. Det lär inte vara vare sig särskilt svårt eller särskilt dyrt att leja mördare att skjuta ihjäl folk mot betalning.

Det säger sig självt att den vita minoritet som profiterat på apartheidpolitiken är frustrerad och orolig för framtiden. Men de flesta av dem inser förändringarnas oundviklighet. De som är beredda att gripa till vapen och starta ett inbördeskrig för att bryta utvecklingen är säkert en mycket liten minoritet. I denna grupp av desperata återfinns bland annat portugisiska kolonister som flytt till Sydafrika från Angola och Moçambique. Många av dem upplever att de inte längre har någonting att förlora. Det finns inte längre något annat land de kan fly till.

Den sydafrikanske parlamentsledamoten som jag nyss refererade till är väl förtrogen med extremhögern och dess hårda kärna. Inte heller han tror att de vita skall starta ett inbördeskrig.

”Men det finns”, säger han ”säkert ett par tusen potentiella terrorister. Terrorister som är beredda att spränga flygplan och atomkraftverk i luften, om någon ger dem i uppdrag att göra det. De har vapen och de har den utbildning som behövs. Flertalet återfinns på olika nivåer inom polisen och försvaret.”

En del av frågetecknen kring möjligheterna att genomföra ett demokratiskt val i Sydafrika har att göra med opposition från vissa svarta grupper. Kwazulufolkets ledare Buthelezi har vid flera tillfällen hotat att bojkotta valet. Buthelezi är inte bara ledare för ett stort parti, Inkatha, utan också en självständig härskare som håller sig med en egen polis som avlagt trohetsed till honom.

Om Inkatha skulle bojkotta valet och uppmana sina anhängare att stanna hemma på valdagen skulle det kunna bli mycket svårt att över huvud taget genomföra en omröstning i fredliga och demokratiska former.

I varje fall gäller det provinsen Natal, där Inkatha har sina starkaste fästen. Om Kwazulupolisen tilläts övervaka valet i Natal kan man vara övertygad om att det är många som inte skulle våga gå till valurnorna. Det gäller både ANC-anshängare och andra.

Den oheliga alliansen mellan den vita högern och Inkatha är en politisk faktor som både de Klerk och Mandela måste räkna med. Båda anstränger sig också till det yttersta för att få såväl det konservativa partiet som Inkatha tillbaka till förhandlingsbordet. Bland annat har båda antytt att de skulle vara be-

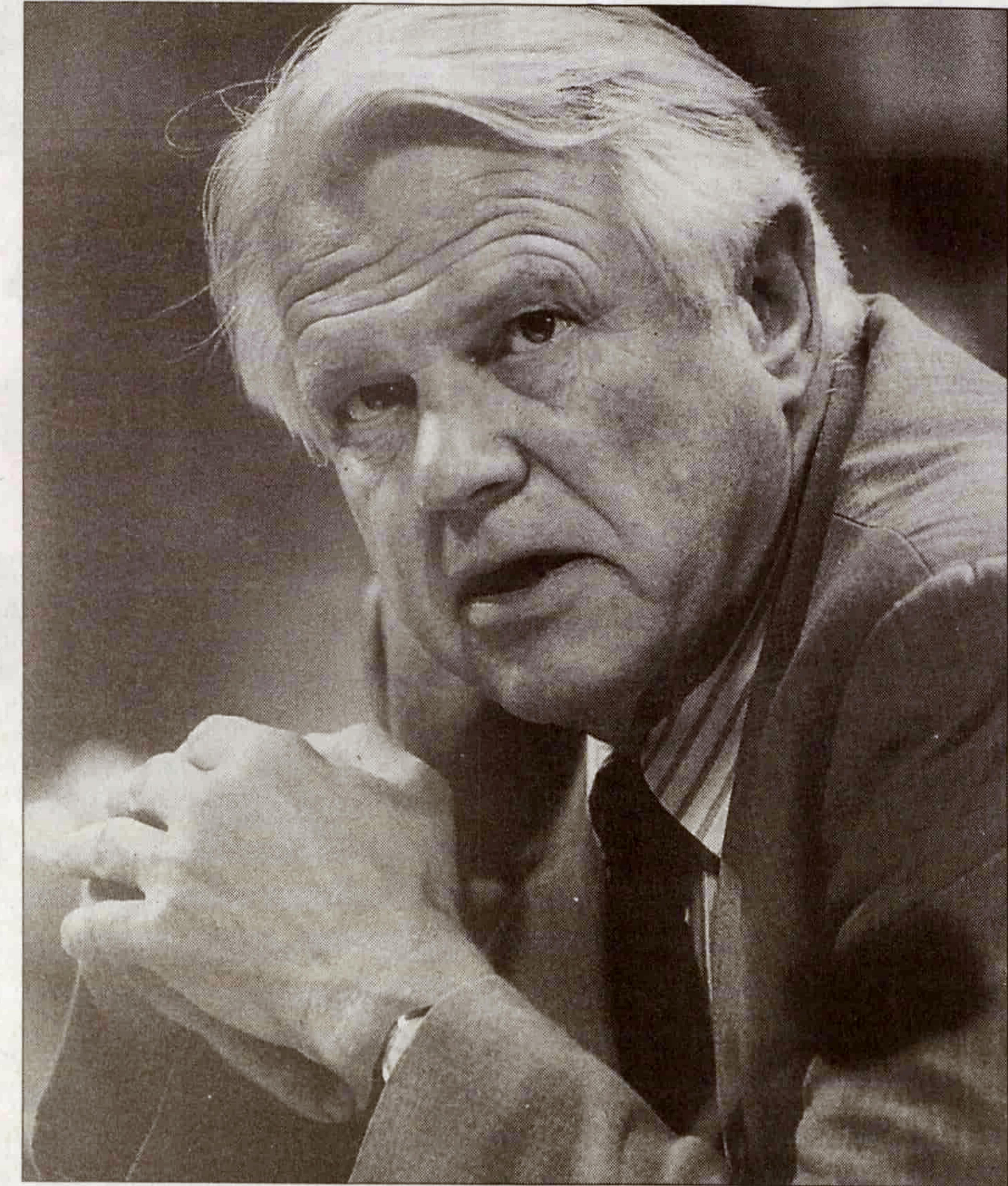
redda att försöka hitta något slags federal lösning för det framtida Sydafrika. Mandela har till och med gått så långt att han sagt sig kunna överväga en federation där det finns åtminstone någon delstat som motsvarar den vita högers anspråk. I praktiken är det emellertid omöjligt att hitta något område på kartan där man skulle kunna skära till en delstat så att de vita blev i majoritet där. Att tillåta delstater som återinför någon form av rasåtskillnadspolitik kan det naturligtvis inte bli fråga om.

Det finns åtskilliga andra svårigheter och frågetecken i samband med valet i Sydafrika nästa år. Det är inte möjligt att ta upp allt i en tidningsartikel. Redan av vad jag har sagt torde emellertid framgå hur skör situationen är. Sydafrika behöver allt tänkbart stöd utifrån om valet skall kunna genomföras på ett från demokratisk synpunkt acceptabelt sätt. Framför allt behövs insatser som kan bidra till att hålla tillbaka våldet. Och det är bråttom.

Inte bara FN, OAU, Commonwealth, EG och enskilda regeringar kan fylla viktiga uppgifter i det sammanhanget. Mycket talar för att det är frivilliga organisationer av olika slag – både kyrkliga och andra – med erfarenheter av Sydafrika och ett etablerat kontaktnät i landet – som har de bästa förutsättningarna att snabbt göra nyttiga insatser.

Ett exempel: På Sidas bord ligger just nu en ansökan från ett antal svenska organisationer som gått samman om ett ambitiöst fredsövervakningsprogram. Det är organisationer som länge varit engagerade i kampen mot apartheid och som sitter inne med stor erfarenhet av förhållandena i Sydafrika. De är beredda att skicka ett sextiotal fredsövervakare och ett tiotal experter till Sydafrika för att arbeta där under en tiomånadersperiod. De är beredda att starta genast.

Redan närvaron av civila fredsövervakare som vistas och arbetar i de oroliga

Skicka svenska fredsövervakare! Den sydafrikanska regeringen skulle välkomna svenska fredsövervakare i landet. Det vore ett ödesdigert misstag om den svenska regeringen försökte hålla tillbaka de hjälporganisationer som nu ligger i startgroparna, skriver ambassadör Carl Lidbom.

områdena bör kunna ha en viss återhållande effekt på våldet. Deras insatser kan bli så mycket mer betydelsefulla som det gäller att fylla ut ett vakuum. Allmänhetens förtroende för den sydafrikanska polisen är långt under nollpunkten. Polisen är i Sydafrika mer en källa till bekymmer än en faktor som kan bidra till lugn och stabilitet.

Det är mitt intryck från samtal med regeringsledamöter i Pretoria att den sydafrikanska regeringen, som läget är nu, skulle välkomna insatser av det slag som de svenska organisationerna tänkt sig i sitt fredsövervakningsprogram.

Vår beskickning i Pretoria lär ha uppmanat de svenska bidragssökande organisationerna att vänta med att skicka folk till Sydafrika till dess den sydafrikanska valadministrationen – framför allt den nyligen beslutade valkommissionen är på plats.

Det vore enligt min mening ett ödes-

digert misstag om den svenska regeringen eller svenska myndigheter försökte hålla tillbaka hjälporganisationer som ligger i startgroparna.

Den politiska debatten i Sverige om stödet till demokratiseringen av Sydafrika har den senaste tiden mest handlat om när stödet till ANC – som nu övergår från att vara en befrielseörelse till att vara ett parti som förbereder en valkampanj – bör upphöra. Den frågan må vara principiellt intressant och praktiskt viktig. Långt viktigare är emellertid att inga ansträngningar sparas för att få våldet i Sydafrika under kontroll.

CARL LIDBOM

DN 31/10 1993

Debattredaktörer:
Mats Bergstrand 08-738 12 23
Annika Hamrud 08-738 12 19
Telefax 08-656 84 95